

C. Vilh. Jacobowskys Judaicasamling

Karin Almladh

Uppsala

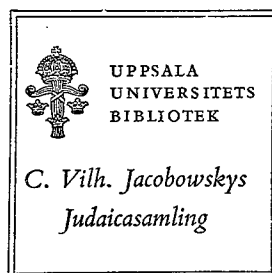
C. Vilh. Jacobowsky

I december 1986 avled C. Vilh. Jacobowsky i Skara. Tjugo år tidigare hade Carolina i Uppsala köpt hans stora judaicasamling. Denna uppsats är en begränsad beskrivning av den, utifrån de iakttagelser jag gjorde hösten 1985.¹

Carl Vilhelm Jacobowsky var bohuslänning, född i Uddevalla 1896. Som forskare var han litteraturhistoriker, specialist på svenska reseskildringar före Linné. 1932 disputerade han i Uppsala på en avhandling om filologen, samlaren och resenären Johan Gabriel Sparwenfeldt (1655–1727).

Under några år, 1928–1930, var Jacobowsky anställd vid redaktionen för Svensk Uppslagsbok i Lund. Under signaturen C.V.J. skrev han där en lång rad artiklar om bl.a. judisk historia och svensk-judiska personligheter. Sitt yrkesverksamma liv ägnade han annars åt biblioteken, först som bibliotekarie vid Jämtlands bibliotek i Östersund och därefter, från 1938 och fram till pensioneringen 1961, som landsbibliotekarie vid Stifts- och landsbiblioteket i Skara. Men han var hela tiden, till långt efter pensioneringen, också en flitig skriftställare. Mest publicerade han artiklar och då helst i sina favoritämnen: person-, lokal-, bok- och kulturhistoria. Detta gäller också de otaliga artiklar i judiska ämnen som han skrev under årens lopp. Under många år hade han, t.ex., en stående spalt, *Litteraturkrönika*, i *Judisk tidskrift*, där han anmälde nyutkommen svensk och utländsk litteratur. De smakprov

på hans artiklar som jag läst visar alla prov på en lätt, kåserande stil utan några falska pretentioner.

Vad som fick Jacobowsky att systematiskt börja samla judaica är omöjligt att säga. Klart är att intresset låg långt tillbaka i tiden—vissa kort i katalogen har anteckningar om att

skrifterna köpts redan under studenttiden i Uppsala. Det är också klart att inköpen måste ha legat vid sidan om och långt utöver hans egen forskning. Samlingen växte sedan genom både inköp i in- och utländska boklädor liksom genom gåvor från många håll, inte minst genom recensionsexemplar. Personliga kontakter har påverkat samlingen i hög grad—han hade en lång rad personliga korrespondenter som mer eller mindre regelbundet försåg honom med material. På det här sättet fick han tidningsklipp om judiskt liv i svenska landsortsstäder. Israels legation skänkte honom dessutom pressklipp om Israel. En personlig kontakt som betydde mycket var professor Cecil Roth, som ju var en av de främsta kännarna i judiskt liv i England och Italien. Genom hans försorg kunde Jacobowsky bygga upp ett särskilt gott urval just på de områdena.

"Israel som jagas av omvärlden"—illustration ur Mahzor Worms, fol. 130b (senare hälften av 1200-talet). Bilden illustrerar dikten 'ayyālāt 'āhāvīm av Simeon b. Isaac (?), avsedd för andra dagen i *Shavuot* och som bygger på Prv 5:19. "Den älskliga hinden"—'ayyālāt 'āhāvīm—är Israel, som jagas av ett koppel hundar släppt lös av en djävul, som stöter i jakthornet, allt symboliserande omvärlden—ett vanligt motiv från 1200-talet och framåt i Tyskland.

Samlingens storlek

C. Vilh. Jacobowskys Judaicasamling flyttades till Carolina 1973, och där är den nu placerad sammanhållen i ett särskilt rum på huvudbiblioteket. I samband med flyttningen ordnades den grovt efter avdelningar, men ännu är den inte i slutgiltigt uppordnad. Den alfabetiska katalogen till samlingen finns i dag i katalogrummet på Carolina bland övriga katalo-

ger över specialsamlingar på biblioteket. Den systematiska katalogen i form av Jakobowskys egna lappar förvaras i boxar i samma rum som samlingen. De nyförvärv som gjorts har också katalogiserats i Libris, Carolinas katalog 63- och dess systematiska katalog, och har fått som sitt uppställningssignum "Jacob". Kvar i Jacobowskys hem i Skara finns ett antal böcker,

”Israel som Guds brud”—illustration ur Mahzor Worms, fol. 34b. Bilden åskådliggör dikten *’itti mill^e vānōn kallā* av Benjamin b. Zerah, som skrevs för *Shabbat ha-Gadol* och som skildrar kärleken mellan Israel och Gud.

mest handböcker, som rimligen kommer att införlivas med samlingen på Carolina nu efter hans död.

På Carolina mätte man hur stor samlingen var den 31 december 1977. Själv genomförde jag en uppskattning av dess storlek hösten 1985, men då Carolinas mätning är betydligt mer detaljerad än den jag gjorde och då samlingen inte växt nämnvärt sedan dess, använder jag i första hand deras mätning. Vidare gjorde man 1982 en mätning av den litteratur inom aktuella områden som finns i Carolinas övriga samlingar. Även om de båda mätningarna inte är helt jämförbara—Carolinas samlingar växer ju t.ex. kontinuerligt—är det rim-

ligt att använda också den mätningen i det här sammanhanget.

Totalt fanns, enligt 1977 års mätning, 8 729 volymer och 6 299 broschyrer upptagna på 14 152 katalogkort i Jacobowskysamlingen. Till detta kommer de titlar som då fortfarande fanns i Skara. Jag tror, emellertid, att det kan ha smugit sig in något fel i mätningen, avdelningen för biografi bör nog minskas med ca 1 000 titlar. Totalt skulle samlingen i så fall omfatta ca 13 000 titlar. På Carolina i övrigt fanns inom de aktuella områdena enligt mätningen från 1982 2 548 titlar enligt den systematiska katalogen och 2 821 volymer enligt

den gamla uppställningen.

Som redan har påpekats är uppgifterna inte helt jämförbara. I räkningen av Carolinas bestånd ingår t.ex. inte GT:s exegetik, som har en särskild avdelning i Jacobowsky-samlingen. Inte heller har man tagit med arameisk litteratur, judaica i samlade serier, biografier osv. Vidare finns i Jacobowskysamlingen mycket svenskt småtryck: särtryck, broschyrer o.dyl., dvs. sådant som normalt inte katalogiseras på Carolina och därmed inte kommer med i en sådan här räkning. Räkningarna gör det emellertid klart att Jacobowskysamlingen, vad beträffar antalet titlar, är betydligt större än Carolinas övriga samlingar inom aktuella ämnesområden. De visar också på att det, på Carolina, finns ungefär 13 000 volymer hebraica/judaica, förutom mer än 6 500 broschyrer.

I detta sammanhang kan det vara av intresse av nämna *Den judaistiske afdeling* på Det Kongelige Bibliotek i Köpenhamn. Som namnet säger, är det en särskild avdelning inom biblioteket med egen personal och egna utrymmen. Avdelningen inrättades på 1930-talet på grundval av bl.a. dåvarande överrabbinen David Simonsens privata samling på 25 000 band, som förvärvades 1932. I dag innehåller samlingen omkring 80 000 band. Det är inte bara genom sin storlek som samlingen är internationellt ryktbar. Genom en medveten förvärvspolitik och, inte minst, tack vare det anorlunda klimat för humanistisk forskning som råder i Danmark, har man kunnat bygga upp en avdelning som håller hög internationell nivå.

Klassifikationssystem

Jacobowsky har själv gjort klassifikationssystemet för sin samling. Föga förvånansvärt har han då utgått från de svenska bibliotekens klassifikationssystem, SAB-systemet. Huvudavdelningarna A-Z följer i stort sett systemet helt utom avdelningarna P och Z: P används för litteratur om *Palestina* och Israel, medan Z står för *Zionismen*. Huvudavdelningarna är sedan

indelade i underavdelningar med siffror, t.ex. H = skönlitteratur, H 3 = Judiska författare: romaner/noveller, H 7 = Icke-judiska författare: romaner/noveller.

Vilka avdelningar är störst?

Samlingen är en samling med tyngdpunkten på ren humaniora och då i synnerhet historia och dess hjälpvetenskaper. De största enskilda avdelningarna är K = historia, med ca 2 800 katalogkort. Där är de största avdelningarna Sverige, Tyskland med nazismen och Nordamerika. De närmast största avdelningarna är L = biografi, med ca 2 000 kort, C = religion, med ca 1 400 kort, H = skönlitteratur, med ca 1 400 kort, och P = Palestina/Israel med ca 1 000 kort.

Men det är också i mångt och mycket en småtryckssamling—nära hälften utgörs av broschyrer. Inom vissa avdelningar dominerar småtrycket helt. Så är t.ex. fallet inom området svensk och nordisk historia—det rör sig här mycket om lokalhistoriskt material typ församlingsblad, programblad, tidningsurklipp o.dyl.—liksom inom avdelningarna P = Palestina/Israel och Z = zionismen.

Utlån

I förhållande till sin storlek är det mycket få utlån ifrån samlingen. Jag räknade antalet lån vid några tillfällen: vid det ena tillfället var 97 verk utlånade medan vid det andra tillfället, en månad senare, 115 verk var utlånade. Det finns naturligtvis felkällor vid den typen av kanske litet amatörmässiga räkning, så t.ex. att jag inte fått med alla utlån av småtryck som är i kapslar. Men med alla reservationer för sådana fel, är det ändå tydligt att samlingen nyttjas mycket litet i förhållande till sin storlek.

De avdelningar som hade flest lån var avdelningarna C = religion, K = historia och L = biografi, vilket väl ungefär motsvarar vad man kan vänta sig med tanke på forskningens

inriktning. Värt att notera är också att antalet fjärrlån var förhållandevis stort. Skälet är, naturligtvis, att Carolina är svenskt ansvarsbibliotek inom judaica och att lånesökande bibliotek därmed skickar sina beställningar dit.

Att det är så litet utlån kan bl.a. bero på att den systematiska katalogen är placerad i samma rum som samlingen och därmed mindre tillgänglig. Som framgår av det följande, har vissa avdelningar i första hand ett bibliografiskt intresse, och då är naturligtvis den systematiska katalogen mest givande.

Jämförande referensurval

För att få en uppfattning om täckningen av olika områden, har jag gjort några referensurvalsundersökningar, också där i jämförelse med Carolinas övriga samlingar.

Först kan man konstatera, att huvuddelen av samlingen består av material på svenska och övriga nordiska språk, engelska, tyska och, i mindre grad, franska. Litteratur på "de judiska språken", hebreiska, arameiska, arabiska, jiddisch och giudesmo, är, däremot, ytterst sparsamt företrädd.

Historia och religionshistoria

För judisk historia och religionshistoria använde jag Kaplan, 1984. I den bibliografin tas upp ett brett urval av arbeten inom dessa områden, som ju är två huvudområden inom judaistisk forskning av i dag. Där valde jag ut två avsnitt: *The medieval period och Jewish communities: Western and central Europe*. Resultatet framgår i slutet av denna uppsats. Av totalt 248 referenser inom det förra området finns i Jacobowskysamlingen 40 eller 16 %, medan det på Carolina i övrigt finns 105 eller 42 %. Av totalt 150 referenser inom det senare området finns i Jacobowskysamlingen 52 eller 34 % och på Carolina i övrigt 63 eller 42 %.

Skärskådard man resultatet inom det förra området, ser man att Jacobowskysamlingen

är relativt mer täckande inom historiemråden i mer snäv betydelse—men så är också Carolina. Men Carolina täcker i högre grad också områden som är mycket dåligt representerade i Jacobowskysamlingen. Carolina har här 40 av 108 referenser, medan det i Jacobowskysamlingen endast finns 12 referenser. Däremot visar resultatet på att Jacobowskysamlingen relativt väl täcker judisk lokalhistoria, i synnerhet judisk historia i England och Italien. Detta är, naturligtvis, en följd av att Jacobowsky varit särskilt intresserad av just lokalhistoria, så att han där har kunnat göra ett mera medvetet urval. Här spelar väl också kontakten med Cecil Roth en stor roll: genom honom har han kunnat skaffa åtskilliga arbeten av värde. Också Carolina visar, f.ö., ett högre resultat inom lokalhistoria, men skillnaden är inte lika markant som när det gäller äldre perioder.

För att försöka få en uppfattning om hur användbar Jacobowskysamlingen respektive Carolinas övriga samlingar kan vara i konkret forskning, kontrollerade jag bibliografin i Kronholm 1974. Det rör sig här om en utgåva med översättning och kommentar av en del av en judisk bönbok från tidig medeltid. Av de sammanlagt 188 referenserna fanns 113 på Carolina medan 25 fanns i Jacobowskysamlingen. Av dessa 25 referenser var det 6 som enbart fanns i Jacobowskysamlingen och alltså i övrigt saknades på Carolina.

I det här sammanhanget kan man också lägga märke till hur stor betydelse tidskrifterna har också i rent humanistisk forskning, som det ju handlar om här, även om det inte är samma totala dominans som inom naturvetenskap och teknik. Sammanlagt är sålunda 23 olika tidskrifter använda för den här avdelningen. Men det är inte bara så att tidskrifterna spelar en stor roll. Här, liksom inom många andra humanistiska områden, är det tydligt att också många mycket gamla artiklar är av stort intresse—liksom, naturligtvis, också äldre monografier. Det är inte alls ovanligt att arbeten från förra seklet fortfarande är fullt aktuella.

Vad beträffar de sammanlagt 74 textutgåvor som finns upptagna i bibliografin, finns 39 på Carolina, medan 7 finns i Jacobowskysamlingen.

Det här resultatet stadfäster alltså det

som kom fram utifrån Kaplan: att Jacobowskysamlingen är betydligt mer användbar inom historia än inom religionshistoria, trots att avdelning C är så stor som den är.

Skönlitteratur

Jacobowsky var litteraturhistoriker och en flitig anmälare av skönlitteratur. Det är därför inte förvånande att skönlitteratur är en stor avdelning i hans samling. Avdelningen delade han in i två huvudavdelningar, "Judiska författare" och "Icke-judiska författare med judiska motiv eller personer", var för sig med samlingar, romaner/noveller, dramatik och vers som underavdelningar.

Genomgående handlar det om litteratur från 1800-talet och framåt—endast undantagsvis finns här verk från äldre tider. Det är tydligt, att Jacobowsky lade ner stor möda på att få en så heltäckande samling som möjligt: här finns en lång rad kända och okända författares verk representerade. Snarare kan man här undra varför en viss författare *inte* finns här: är det av smaksål som Erica Jong saknas—men då undrar man varför Nick Carter finns.

Samlingen täcker jämförelsevis väl också hebreiskspråkiga författare från 1800-talets början och framåt, något som framgår genom en kontroll mot författarförteckningen i Halkin, 1974. Visserligen finns bara 17 av de 59 författare som Halkin tar upp representerade—men så gott som alla de främsta finns där: Samuel Joseph Agnon, Chaim Hazaz, Joseph Chaim Brenner, Shin Shalom, för att ta några exempel. Men—ingen av dem är representerade med verk i original, endast i översättning till europeiska språk. Förhållandet är likartat när det gäller jiddisch-litteratur. Flera av de klassiska jiddisch-författarna finns, men bara några få på jiddisch.

Här är bristen på litteratur på "de judiska språken" besvärande. Ovan konstaterades att bara ett litet antal textutgåvor av betydelse för en mera religionshistoriskt inriktad forskning finns i samlingen, men detta är av mindre betydelse då det ändå går att få tag

på den typen av texter. När det gäller skönlitteratur är läget ett annat. På forskningsbiblioteken skulle det vara svårt att få fram relevant litteratur av moderna, israeliska författare, trots att sådan forskning börjar komma i gång också i Sverige. På Lunds universitet är t.ex. inriktningen redan på modern hebreiska inom ämnet semitiska språk, men där torde den aktuella litteraturen finnas på institutionsbiblioteket. Agnons samlade verk finns, självfallet, på Nobelbiblioteket, men i övrigt finns mycket litet på forskningsbiblioteken. Förhållandet är, märkligt nog, helt annorlunda på de svenska *folkbiblioteken* med Stockholms stadsbibliotek som lånecentral. Här finns ett jämförelsevis stort urval av hebreisk- och jiddischspråkig litteratur. Av Agnon, t.ex. finns ett stort antal verk, samma sak gäller Hazaz liksom nyare prosaister som Amos Oz och Yoram Kaniuk. Än mer förvånande är det att här hitta ett gott urval av äldre och nyare poeter som Bialik, Alterman och Amichai. Enligt Ulf Karlsson på Stockholms stadsbibliotek lånas den här litteraturen av bl.a. deltagare i studiecirklar i israelisk litteratur liksom av studenter vid universitetet.

Av större intresse tror jag avdelningen "Icke-judiska författare med judiska motiv eller personer" kan ha. Kanske inte så mycket de enskilda exemplaren som det faktum att här finns ett representativt urval av ca 300 titlar, något som har ett givet bibliografiskt intresse för motiforskningen inom litteraturvetenskap. Här finns både kända verk som Hjalmar Bergmans *Patrasket* och George Eliots *Daniel Deronda* liksom åtskilliga arbeten av i dag helt bortglömda författare, vars verk speglar sin tids fördomar.

Samma bibliografiska intresse gissar jag att en annan avdelning i samlingen kan ha, nämligen avdelningarna O 2, O 3 och O 4, "Judelagar", "Judefrågan" och "Anti-antisemitismen". Här finns samlat litteratur, i stor utsträckning småtryck, från slutet av förra seklet och framåt, som tar upp judarnas ställning och inställningen till judarna i Sverige och i övriga Europa. Då det finns mycket svenskt och tyskt material från tiden före 1945, gissar jag, att det, om det hamnar i rätta händer, kan ge en hel del för den som sysslar med attityderna

i Sverige under den tiden.

Detta gäller naturligtvis också mycket av det övriga i samlingen. Låt vara att det stundom kan förefalla perifert och kuriosartat. Ändå kan det, i rätt sammanhang, ha sitt värde att det finns samlat på ett ställe och på så sätt lättare tillgängligt för den som ägnar sig åt det.

Summa

C. Vilh. Jacobowskys judaicasamling är resultatet av ett långt livs samlarmöda och hängivenhet. Hans önskan var uppenbarligen att få en så allomfattande samling som möjligt, vilket väl förklarar det faktum att den är ojämn. I den här lilla undersökningen har jag försökt att sätta den i relation till både Carolinas övriga samlingar av judaica och vad forskningen inom ämnet sysslar med. Några slutsatser man kan dra är följande:

- samlingen är i hög grad präglad av sin skapares intressen och smak, och de områden är bäst täckta där antingen han själv har varit sakkunnig eller där han haft personliga kontakter som väglett honom;
- samlingen är ett gott komplement till Carolinas samlingar inom judaica;
- det ämnesområde där samlingen är mest intressant för forskningen är inom historia och då i synnerhet nyare judisk historia;
- vissa avdelningar bör vara av stort bibliografiskt värde: detta gäller, t.ex. avdelningen H, skönlitteratur, och då i synnerhet H 6, H 7, H 8 och H 9, dvs. arbeten av icke-judiska författare, liksom avdelningarna O 2, O 3 och O 4, dvs avdelningar med material om judefrågan under första hälften av vårt sekel.

Till de främsta önskemålen hör, naturligtvis, att samlingen slutgiltigt ordnas upp. Vidare är den i dag en i det närmaste "död" samling. Det är därför angeläget att den görs mer tillgänglig än vad den nu är. Ett sätt vore att, på

sikt, göra den systematiska katalogen lättare tillgänglig för intresserade forskare.

Jämförande referensurval i judaistik

A. Standardurval

Som källa valde jag Kaplan, 1984. Där valde jag två avsnitt, dels avsnitt 4 "The medieval period", med 240 referenser, dels avsnitt 6:4, "Jewish communities: Western and central Europe", med 150 referenser.

Referenserna kontrollerade jag mot dels Jacobowskykatalogen, dels mot katalog -62 och katalog 63- på Carolina. Eventuella dubbelräkningar eliminerade jag genom att jag inte räknade titlar med signum "Jacob" i Carolinas kataloger. Däremot har jag inte noterat "överlappningar", dvs. de fall när samma skrift finns både i Jacobowsky och på Carolina. Som träffar har jag också räknat andra upplagor än de utgåvor som tas upp i bibliografin.

1. The medieval period

	Jacob.	Carolina	Kaplan
General works	1	3	7
Sources	9	7	18
Historiography	5	17	30
The relations between the Jews and their environment	10	21	37
Economy and livelihood	3	7	8
Social life	2	6	12
Leadership and organization	3	7	8
Streams, sects and Messianic movements	2	6	13
Kabbalah	5	9	25
Philosophy	5	25	70
Totalt	40	105	248

2. Jewish communities: Western and central Europe

	Jacob.	Carolina	Kaplan
General works	0	0	2
Italy	10	8	16
England	16	18	30
Germany and Austro-Hungary	15	10	42
Holland and Switzerland	1	1	3
Spain and Portugal	11	15	38
France	9	11	23
Totalt	52	63	150

B. Specialurval

Som källa valde jag här bibliografin i Kronholm, 1974. Jag har tagit med samtliga monografier, medan tidskrifterna redovisas endast en gång. Som träffar har jag också här räknat andra upplagor än de utgåvor som tas upp i bibliografin. Allt som allt gav detta ett urval på 188 referenser, varav 23 tidskrifter.

Resultat:

Jacobowskysamlingen	25 referenser
Carolina	113 referenser

Av de 23 tidskrifterna finns 18 på Carolina, medan det i Jacobowskysamlingen finns udda volymer av 2 tidskrifter.

Vidare finns av 74 textutgåvor 39 på Carolina, medan det i Jacobowskysamlingen finns 7 utgåvor.

LITTERATUR

Det kongelige bibliotek i dag. København 1980
Encyclopaedia judaica. 2. uppl. Jerusalem 1970–1971

Halkin, Simon: Modern Hebrew literature. New York 1974

Jacobowsky, C. Vilh.: En samlares glädjeämnen. *Judisk tidskrift* Årg. 30 (1957), s 279ff, och årg. 31 (1958), s 239ff

Litteraturkrönika. *Judisk tidskrift* Årg. 33 (1960), s 68ff, 173ff, 278ff

Kaplan, Jonathan (ed.): International bibliography of Jewish history and thought. München 1984

Kronholm, Tryggve: Seder R. Amran Gaon. Part II: The order of the Sabbath prayer. Lund 1974

Larsson, Assar: C. Vilh. Jacobowskys bibliografi 1914–1982. Skara 1982. (*Acta bibliothecae Scarensis*; 2)

Madison, Charles A.: Yiddish literature: its scope and major writers. New York 1968

NOTER

1) Uppsatsen är en bearbetning av ett examensarbete vid Bibliotekshögskolan i Borås.

C. Vilh. Jacobowsky's Collection of Judaica in the University Library of Uppsala

In December 1986, Dr Phil. C. Vilh. Jacobowsky died in Skara, Sweden. Twenty years earlier the University Library of Uppsala had acquired his collection of Judaica. The present study is an attempt to evaluate the collection.

The collection consists of ca 13 000 titles, giving a total amount of 18 500 titles of Hebraica/Judaica in the library. The Jacobowsky Collection is mainly a collection of literature in the Humanities, with historical, biographical and religious literature as well as fiction as principal sections. Above all, however, it is a collection of booklets—almost half of the titles are of this type. It is, furt-

hermore, mainly a collection of literature in Swedish and the other Scandinavian languages, English, German and, to a minor extent, French. Literature in the "Jewish languages" – Hebrew, Aramaic, Arabic, Yiddish and Giudesmo – is, on the other hand, rare.

The study demonstrates that its main value for research should be for the study of modern—or near modern—history. Its main

weakness, on the other hand, lies in the lack of modern literature in Hebrew and Yiddish. Such literature, however, is found in the Swedish *public* libraries, surprisingly enough.

The main conclusion is that the collection, though uneven, is a good complement to the collection of Hebraica/Judaica at the University Library of Uppsala.